

BUŠOVICKÝ ZPRAVODAJ

Speciální číslo

rok 2013

www.busovice.cz

Vydáno u příležitosti výstavy

Bušovice a okolní krajina v proměnách času a prostoru

Vydává Obecní úřad Bušovice
ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Archeologické nálezy v okolí Bušovic.....	2
3. Mohylová pohřebiště v okolí Bušovic.....	3
4. Boguhual Buseuicuh ad unum aratrum	5
5. Středověká kulturní krajina v okolí Bušovic	6
6. Zánik Kokota a Újezdu, někdy zvaného Kamenný a v posledku Myší.....	7
7. Raabizace a vznik Hradčan.....	10
8. Raabizační mapa z roku 1781	11
9. 19. století – zemědělská obec ve stínu průmyslové Plzně.....	12
10. Bušovice ve stabilním katastru.....	13
11. Změny v krajině ve druhé polovině století: kolektivizace	15
12. Tak jde čas v Bušovicích... ..	17
I. Proměny obce podle svědectví starých fotografií a pohlednic.....	17
II. Proměny míst v obci podle svědectví starých fotografií a pohlednic	18
III. Proměny okolí podle svědectví starých fotografií a pohlednic	20
13. Pomístní názvy zachované v paměti obyvatel Bušovic	21
14. Americký zajatecký tábor	23
15. Americký zajatecký tábor ve vzpomínkách obyvatel Bušovic.....	24
16. Těžební činnost v okolí Bušovic	25
17. Kolektivizace a proměny krajiny ve vzpomínkách obyvatel Bušovic.....	27
18. Literatura a prameny.....	30

1. Úvod

Tato brožura obsahuje vybrané texty a obrázky prezentované na výstavě s názvem „Bušovice a okolní krajina v proměnách času a prostoru“, která byla zahájena dne 19. října 2013 v kulturním sále v Bušovicích. Výstava byla pořádána v rámci projektu Sídelní a krajinný prostor jako odraz kulturního dědictví a paměti národa (DF12P01OVV008) financovaného Ministerstvem kultury ČR, který realizuje kolektiv pracovníků Katedry antropologie Západočeské univerzity v Plzni.

Výstava byla zaměřena na témata spojená s proměnami obce Bušovice a okolní krajiny a skládala se ze dvou částí. První část charakterizovala obecné souvislosti vývoje obce Bušovice od pravěku do 20. století. Druhá část výstavy se zaměřovala na proměny obce a jejího okolí podle svědectví starých fotografií a pohlednic a zejména na to, jak jsou Bušovice uchovány v paměti obyvatel obce.

Děkujeme institucím, které poskytly materiály k výstavě - Archiv města Plzně, Archiv Národního muzea v Praze, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Muzeum dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Národní archiv Praha, SOA v Plzni – Státní okresní archiv Rokycany.

Děkujeme dále Václavovi Cibulkovi za poskytnutí starých pohlednic, fotografií a sepsaných vzpomínek, Vojtěchovi Záhlavovi za poskytnutí sepsaných vzpomínek, Libuši Ludvíkové, Lile Zíkové a Jaroslavu Štruncovi za poskytnutí fotografií. Dále děkujeme za poskytnutí materiálů paní Radce Křížkové Červené.

V neposlední řadě děkujeme všem informátorům, občanům Bušovic, se kterými byly uskutečněny rozhovory. Jména konkrétních citovaných osob, se kterými byly vedeny rozhovory, v textu neuvádíme, výpovědi jsou z etických důvodů anonymizovány a uvedeny jen pod interními kódy.

I. část výstavy

2. Archeologické nálezy v okolí Bušovic

Text: Petr Křišťuf a Tereza Zíková

Oblast východního Plzeňska a Rokycansko patří spíše k archeologicky hůře poznáným regionům. V oblasti nikdy neprobíhaly rozsáhlé odkryvy spojené s výstavbou, které nejčastěji vedou k objevení archeologických situací ukrytých dnes pod povrchem terénu. Většina archeologických nálezů v okolí Bušovic proto pochází z menších sondáží či náhodných objevů. Mezi ty patří například hromadný nález bronzových šperků a odpadní jámy z mladší doby bronzové objevený přímo na katastru obce.

Hromadný nález bronzových šperků

Hromadný nález bronzových šperků našel na svém poli pan Josef Filip a v roce 1900 jej řídící učitel Josef Mosr odevzdal muzeu. Nález byl uložen přímo v zemi a obsahoval celkem 14

předmětů. Mezi nimi byla pozoruhodná zejména jehlice s terčovitou hlavicí se středověkým trnem, zdobená rytím, která byla v době nálezů považována v Čechách kvůli své velikosti za unikát. Dále depot obsahoval náramky, nákrčníky, ploché spirály a další zlomky. Patrně veškeré předměty byly určeny k roztavení, jak tomu mnohé žarem poškozené části nasvědčují.

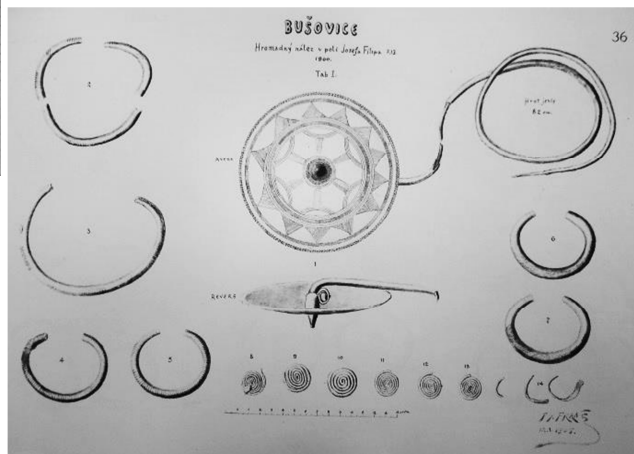
Nález odpadní jámy

Odpadní jáma s rovným dnem o hloubce asi 80 cm obsahující černou hlinitou výplň, se našla při kopání hlíny v polovině října roku 1925 na poli Františka Holuba Na Cikánce. V horní části jámy se nacházely dva větší kameny, ve výplni pak zlomky většího počtu různých keramických nádob, dva oblázky, mazanice, popel, uhlíky a zvířecí zuby. Podle zprávy Václava Čtrnáctá byly větší střepy z místa sebrány žáky místního učitele Dezorta, kteří je odnesli do rokycanského gymnázia profesoru Horákovi.

Fotografie nálezů bronzových šperků umístěných ve sbírkách Západočeského muzea v Plzni (archiv Obce Bušovice).

Depot bronzových předmětů nalezený na poli Josefa Filipa v Bušovicích (kresba F. X. Franc; podle Šaldová, V. (ed.), František Xaver Franc: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy, 1988).

3. Mohylová pohřebiště v okolí Bušovic

Text: Petr Křišťuf

V sousedství Bušovic se zachovaly též archeologické památky, které jsou dosud patrné v reliéfu terénu. Jedná se o rozsáhlá mohylová pohřebiště doby bronzové a železné, která jsou typickým prvkem krajiny západních a jižních Čech. V lesním prostředí se zde zachovaly tisíce mohyl, které jinak v tradičních zemědělských oblastech podlehly již dávno zkáze. V Kokotském lese se dodnes zachovalo několik skupin mohyl.

Zdejší mohyly byly zkoumány již od 19. století, kdy se v lese i jeho okolí nacházelo pravděpodobně více než 1000 mohyl. Oblast je tak považována za jednu z největších mohylových nekropolí v západních a jižních Čechách. Do dnešní doby se bohužel zachoval

pouze zlomek z původního počtu mohyl. Největší skupina je zachována u obce Nová Huť. Další mohyly ničené v minulosti těžbou můžeme lokalizovat na okraji golfového hřiště u Horomyslic a menší skupina mohyl je patrná i v lese jižně od Bušovic.

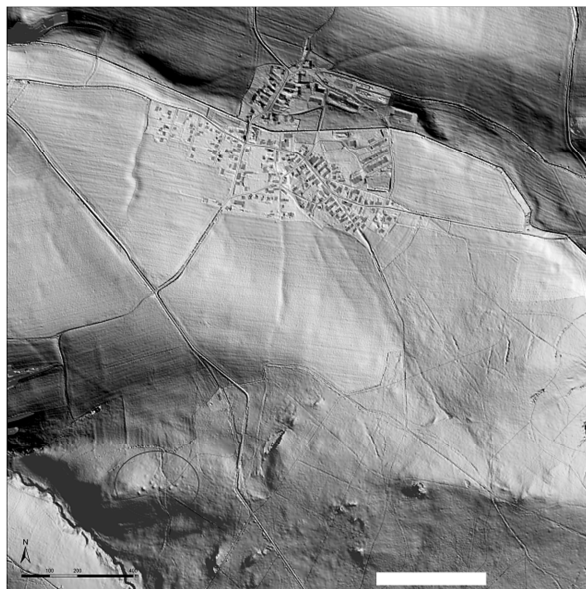
Zdejší mohyly byly budovány od střední doby bronzové. Do již existujících mohyl byly však přidávány pohřby ještě v době halštatské (starší doba železná). Současný stav mohylových pohřebišť je tak výsledkem dlouhotrvajících procesů postupného vzniku a následného zániku mohyl.

Zkoumání mohyl

Zdejší mohyly byly nejprve zkoumány důlním inženýrem F. Křikavou, který spolupracoval se známým pražským archeologem J. Smolíkem. Jejich metody výzkumu nebyly příliš rozvinuté. Po jejich výzkumech z 2. poloviny 19. století se zachovaly pouze některé artefakty bez bližších nálezových okolností.

Neobvyklý rozsah zdejších mohylových pohřebišť přilákal na konci 19. století nejvýznamnějšího západočeského archeologa F. X. France. Ten naopak proslul svými precizními výzkumy a nadčasovou dokumentací. Ovšem ke svému velkému zklamání musel konstatovat, že většina mohyl byla již neodborně prozkoumána a zničena. To prohloubilo jeho konflikty s J. Smolíkem. Franc prozkoumal pouze několik mohyl u Horomyslic.

Po F. X. Francovi pokračoval ve výzkumech F. Macháček a především skvělý terénní archeolog V. Čtrnáct. V 50. letech. 20. století pokračovala ve výzkumech některých mohyl další velká osobnost západočeské archeologie V. Šaldová.

Digitální model terénu (DTM) okolí Bušovic. V levém dolním rohu patrná skupina mohyl v typické poloze na vyvýšeném místě nad údolím drobné vodoteče. Mohylová pohřebiště v dominantních polohách jsou velmi typická. Pravděpodobně se jedná o důsledek snahy pravěkých lidí zdůraznit a zviditelnit nekropole

Bronzová maskovitá spona z mohylového pohřebiště Dyšina-Nová Huť. Jedná se o prestižní artefakt z pozdní doby halštatské až časně laténské (fotografie Západočeského Muzea v Plzni).

4. Boguhual Buseuicih ad unum aratrum

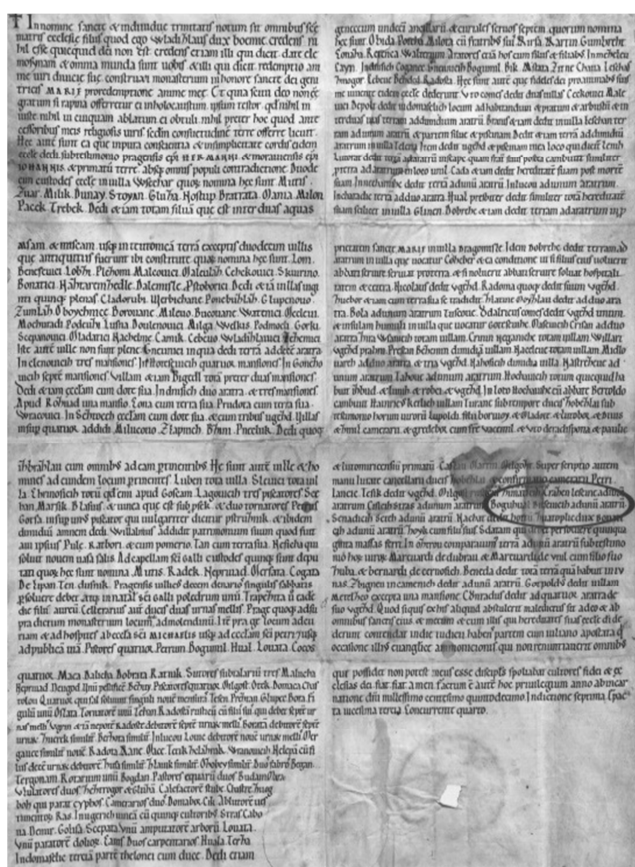
Text: Jiří Woitsch

Ves lidí Búšových (staročeské jméno Búšě je staženinou Bohušě, které bylo domáckou variantou jména Bohuslav či Bohuchval) je poprvé písemně doložena v roce 1115. Tehdy prý vladyka Bohuchval věnoval klášteru dvůr a popluží (neboli aratrum) v Bušovicích. Podle písemných pramenů patří Bušovice k nejstarším obcím v regionu spolu s Chockovem, Prašným Újezdem, Vranovicemi a Všenicemi, které zmiňuje stejná darovací listina, a s několika dalšími obcemi (Podmokly doloženy 1045, Rokycany 1110). Středověké dějiny této vesnice, stejně jako tomu je u mnoha jiných podobných obcí, se dají sledovat bohužel jen jako sled prodejů, koupí, dědických převodů atd. mezi nejrůznějšími vrchnostmi. Tyto události však na podobu okolní krajiny neměly valný vliv. Podstatnější byl zánik několika okolních vsí v 15. století či události třicetileté války (před ní, konkrétně v roce 1615, žilo v Bušovicích 9 usedlých sedláků a 2 chalupníci, v roce 1623 byla ves zčásti zpustlá a žili zde 4 sedláci a 1 chalupník, v roce 1656 9 sedláků, roku 1757 14 sedláků). Okolní krajina tak byla v některých dobách využívána velmi intenzivně, jindy pozvolna zarůstala a okrajové části katastru se měnily v porostliny či nízký les.

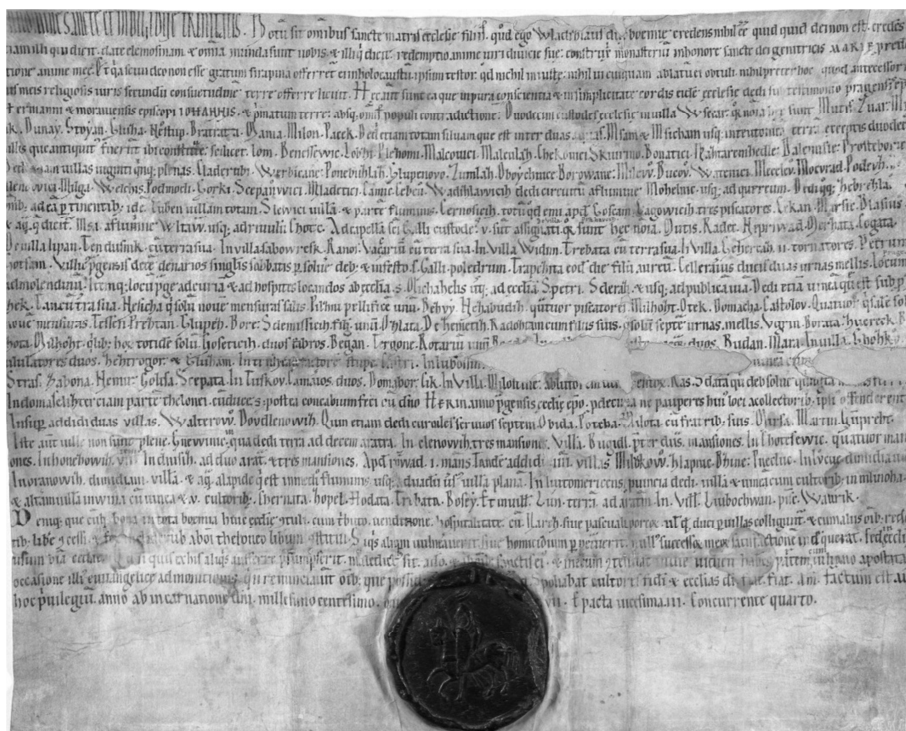
Potíže s listinou

Často se uvádí, že první písemná zmínka o Bušovicích pochází z roku 1115. Nachází se v zakládací listině benediktinského kláštera v Kladrubech, kterou údajně vydal kníže Vladislav I.

Jak to ale u středověkých písemností bývá, nic není tak jednoduché. Listina je předně falzum z mladší doby (poslední čtvrtiny 12. století), navíc ve dvou ze tří známých opisů zmínka o Bušovicích schází – v jedné z verzí, kde se možná o Bušovicích píše, je pergamen poškozen, v další zmínka „Boguhual Buseuicih ad unum aratrum“ úplně schází. Jiné podobně staré prameny nemáme, takže s písemným doložením vzniku obce to možná nebude tak jednoduché...

Jeden ze tří známých opisů údajné zakládací listina kladrubského kláštera z roku 1115 s vyznačenou zmínkou o Bušovicích (Národní archiv, fond Archivy zrušených klášterů, sign. 493).

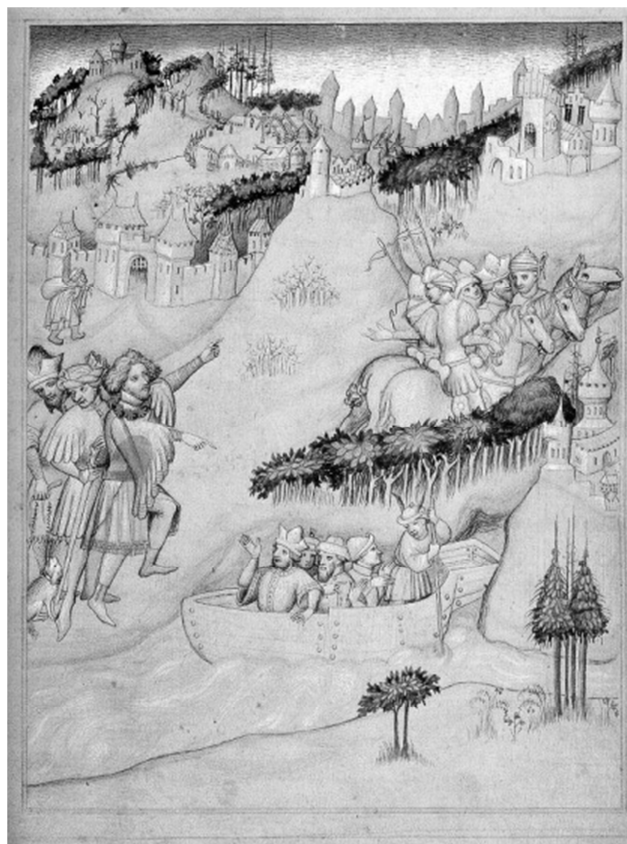
Další z opisů údajně zakládací listina kladrubského kláštera z roku 1115, na které se o Bušovicích nemluví (Národní archiv, fond Archivy zrušených klášterů, sign. 492).

5. Středověká kulturní krajina v okolí Bušovic

Text: Jiří Woitsch

Krajina v okolí Bušovic se mezi 11. a 14. stoletím výrazně proměnila. Noví osadníci sice nepřicházeli do panenských pralesů, ale stejně je čekal nelehký úkol kolonizovat ladem ležící půdu. V relativně krátké době došlo k výraznému odlesnění krajiny (a zbývajícím lesy, kterých zde bylo ve vrcholném středověku méně než dnes, byly užívány např. k pastvě domácích zvířat) a vznikla pestrá mozaika polí, luk, pastvin a sídel. Kolonizace postupovala zprvu podél vodních toků (zejména Mže a Klabavy), avšak rychle zasáhla i vyšší oblasti. Zpravidla se členění dle doby a původu osadníků na dvě fáze – starší kolonizaci vnitřní a pozdější vnější, nesprávně označovanou jako německá. Vznik Bušovic spadá pravděpodobně do rané kolonizační vlny, avšak tzv. normový půdorys vesnice (návesní silnicovka) svědčí již o plánovitém založení. Těž obdělávaná půda uspořádaná do tzv. traťové plužiny byla s ohledem na geomorfologickou situaci rozměřena velmi šikovně. Středověká pole však na první pohled působila velmi monotónně – v rámci trojpolního systému byla ponechána jako úhor nebo na nic rostlo jen a jen obilí.

Obecnou představu o středověké kulturní krajině jako mozaice polí, lesů, pastvin a lidských sídel nám zprostředkovává dobová ikonografie jako např. cestopis tak řečeného Mandevilly z poloviny 14. století. Archiv J. Woitsche.

6. Zánik Kokota a Újezdu, někdy zvaného Kamenný a v posledku Myší

Text: Jan Anderle

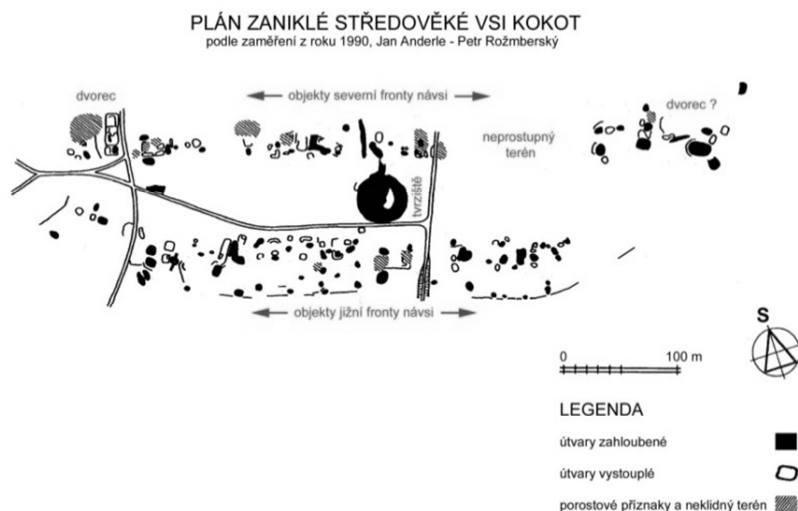
V roce 1458 se majitel nedalekých Smědčic, Jošt z Tupadel, ujal držení pustých dědin v Kokotě, které byly odhadnuty na 30 kop grošů. Tato lakonická zpráva poprvé výslovně naznačuje, že ves Kokot zanikla. Pustá pak v roce 1505 vystupuje spolu se sousední pustou tvrzí a vsí Újezdem.

Archeologická zjištění ukazují, že bezprostřední příčinou zániku obou vsí Kokota a Újezdu byl požár, k němuž došlo podle datování keramiky kolem poloviny 15. století a který zachvátil obě vesnice v celé jejich ploše. Oheň řádil tak vydatně, že v Kokotě žár roztrhal na kusy kamennou stoupu a v Újezdě střepy keramických hrnců rozžhavl tak, že se změkklé srovnaly podle roviny hliněné podlahy domu. Do téhož období spadá požárový zánik Červeného Hrádku, Bukovce (pokud se takto nazývala zaniklá osada v lese nedaleko dnešní vsi), Hoholova mezi Osekem a Březinou. Řada dalších vesnic se už nikdy nevrátila k plnohodnotnému životu, a to zřejmě neznáme všechna postižená místa. Nelze si dělat iluze, že naše vědomosti o počtu postižených osad v této části Plzeňska jsou úplné a rovněž musíme připustit, že datování jen podle nalezené keramiky není přesné natolik, aby bylo možno požáry společně přiřadit k jedné události.

Pro náš případ ale nacházíme oporu v psané historii. V roce 1450 se schylovalo k vyvrcholení jednoho ze střetů, kterými Jiří z Poděbrad v čele Poděbradské jednoty postupoval k uchopení vlády nad českým královstvím. Poté, kdy v roce 1448 úskokem dobyl Prahu a co v poděbradském vězení umožnil nejvyššího purkrabího Menharta z Hradce (+1449),

ustavili odpůrci Poděbradského Strakonickou jednotu v čele s Oldřichem z Rožmberka. Oba soupeři jednali o podpoře se zahraničními spojenci a vzájemně napadali svá zboží. Vojsko Strakonické jednoty pod velením Oldřichova syna Jindřicha z Rožmberka, vědomo si, že je proti lépe připraveným Poděbradovým silám slabší, přitáhlo na konci května 1450 k Rokycanům, které držel jejich straník Jan ze Švamberka, zprvu očekávající pomoc saského kurfiřta Fridricha II., leč marně, jak už bylo z vývoje situace v těch dnech zřejmé. 30. května již stál Jiří s vojskem v Mýtě, ale ještě 2. června se u Rokycan ke strakonickým připojil se svým oddílem Mikuláš Hasištejnský z Lobkovic. Když vojsko Poděbradské jednoty přitáhlo k Rokycanům, došlo k dělostřeleckému souboji, jehož následkem strakoníci zrušili svoji vozovou hradbu a kryti nocí ustoupili k Plzni, pod jejíž ochranou se utábořili. Už 5. června žádal Jan ze Švamberka Jindřicha z Rožmberka o pomoc, obávaje se v Rokycanech obležení. Ke střetu došlo mezi 2. a 5. červnem. Poděbradské vojsko pak nevyhledávalo riziko další polní bitvy, nýbrž se po tehdejších způsobu pustilo do ničení hospodářského potenciálu protivníků. Blíže je známa jen Jiřího přítomnost u Nepomuka 8. června, kde hubil panství zejména Hynka Krušiny ze Švamberka až do příměří nastoleného vildštejnskou smlouvou 11. června (uzavřena na hradě Vildštějně – Vlčtejně). Tento způsob války zanechal spoušť, která měla za následek zánik řady vsí a vyliďnění celých území, jako byla od té doby oblast Kokotska nebo Štáhlavské polesí (zde mohly zčásti působit i následky obléhání Lopaty v letech 1432–1433). Cílem tohoto řádění, jehož se podle možností dopouštěly obě strany, bylo zničení selských usedlostí, z nichž vycházela feudální renta, kterou pak protivník neobdržel a byly mu tak omezeny zdroje k najímání a vydržování vojska.

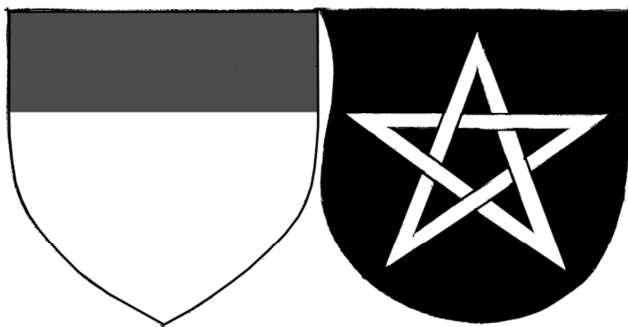
Jiří Poděbradský v rámci propagandistického boje nařkl Oldřicha z Rožmberka, že chtěl do Čech přivést Němce. Toto nastalo poté, co se Jiřímu před bitvou u Rokycan podařilo zadržet Oldřichův list, v němž výslovně možnost přímé vojenské intervence Fridricha II. odmítá. Ještě toho roku se Jiří z Poděbrad odvděčil svým německým spojencům Vilémovi saskému a braniborským Hohenzollernům za to, že napadením saského kurfiřta Fridricha II. znemožnili jeho pomoc Strakonické jednotě, a zároveň posílil svoji domácí pozici. S dvacetitisícovým vojskem z Čech vyplenil Fridrichovo území od Pirny až k Drážďanům a dál k západu postupoval spolu s Vilémem Saským až po město Gera, které společně dobyli. Nejen z uvedených dějů je zřejmé, že se Jiří z Poděbrad Poděbradský prodral k vládě v Čechách nikoli hájením „lepší pravdy“, nýbrž ve srovnání se soupeři směřující, bezohlednější a obratnější manipulací a násilím. Falešný

obraz jeho propagandy působí přes propast staletí, když se jej ujal moderní školní dějepis, šířící legendu o králi – mírotvorci. Cenu zaplacenou lidmi za jeho dočasný úspěch, který v důsledcích prodloužil mezinárodní izolaci Čech a zbrzdil zdejší nástup renesanční inovace, můžeme vidět na troskách zmíněných vsí.

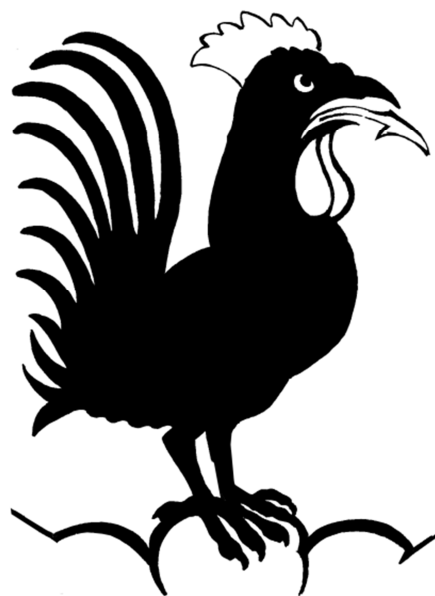
z Újezda, z Chrástu,
nejstarší rod doložený jako držitel
Kokota ve 14. století

z Poutnova,
rod zakladatelů Kokotských rybníků
po zániku vsi a před rokem 1505

kresba J. Anderle, 2008

Kromě dvou lánů, které zde odkázal Jindřich z Rožmberka augustiniánskému klášteru v Rokycanech, dílu lesa, jenž tu koupil dýšinský farář, a snad dílu příslušného ke Smědčicím, vlastnila v době bitvy u Rokycan zřejmě vše ostatní Kunhuta, vdova po Sokolovi, z jiných pramenů známá jako Kunka z Kokota či z Chrástu. Tento Sokol je zřejmě Jaroslav Sokol z Lamberka, syn Jana Sokola (+1411), s nímž se Žižka zúčastnil bitvy u Grunwaldu. Tyto vědomosti nicméně nevedou k označení viníka zničení vsi, protože není doloženo, které z bojujících jednot držitelka Kokota stranila. Jinak je tomu v případě Újezda. Zmíněný spor o jeho pozemky v roce 1450 rozhodovala skupina šlechticů v čele s Harantem z Vařin na Březině a Lipoltem ze Švamberka na Bušovicích a Střapoli. Na hradě v Rokycanech sídlil od roku 1446 Jan z jiné větve Švamberků, bratranec a spojenec přední opory Strakonické jednoty Hynka Krušiny ze Švamberka, úhlavního Poděbradova nepřítele, jehož statky po bitvě u Rokycan Jiří plenil. Můžeme předpokládat, že zmíněný Lipolt, chudý příbuzný Švamberků, patřil svými vztahy do klientely protagonistů Strakonické jednoty a jeho úloha v řečeném sporu o újezdské pozemky naznačuje, že do sítí této strany byl rovněž zapojen i Újezd a patrně také ostatní šlechtici z okolí, kteří ve sporu rozhodovali. Tyto indicie vrhají podezření z plenění a pálení zdejších vsí na Jiřího Poděbradského.

Kohout, starou češtinou kokot. Malba na skleněném okenním terčíku, r. 1444. Národní museum. Kresba J. Anderle.

Z obecnějšího pohledu je pozoruhodné, že v pramenech jakékoli povahy nyní neumíme na sledovaném území Plzeňska či přesněji Rokycanska rozlišit konkrétní válečné škody, které napáchaly husitské války, a to přes dvojí obležení Plzně a další bojové akce v jejich průběhu. Hromadné zanikání vsí spojené s proměnou širokých krajinných celků naopak dokážeme v řadě případů spojit s událostmi poděbradských válek, které se takto jeví jako pro zemi zhoubnější, s vlivem na dlouhodobé podlomení jejího rozvoje – jistě téma pro další výzkum. Z hlediska archeologie a mnohostranného zkoumání detailů života v pozdním středověku vytvořil zánik Kokota mimořádnou „konzervu“, kterou je třeba chránit a „neotevírat“ (nezasahovat do terénu), protože rychlý rozvoj možností vědeckého zkoumání dává do budoucnosti naději na lepší výtěžek informací. Vzácnost pozůstatků mimořádně rozlehlé a stavebně vybavené vsi Kokot vyplyne také ve srovnání se sousedním zaniklým Újezdem, který z hlediska archeologie neměl to štěstí a nezarostl lesem, jsa zemědělsky využíván a takto pro vědu z velké části zničen, zejména hlubokou orbou v poslední třetině 20. století.

7. Raabizace a vznik Hradčan

Text: Jiří Woitsch

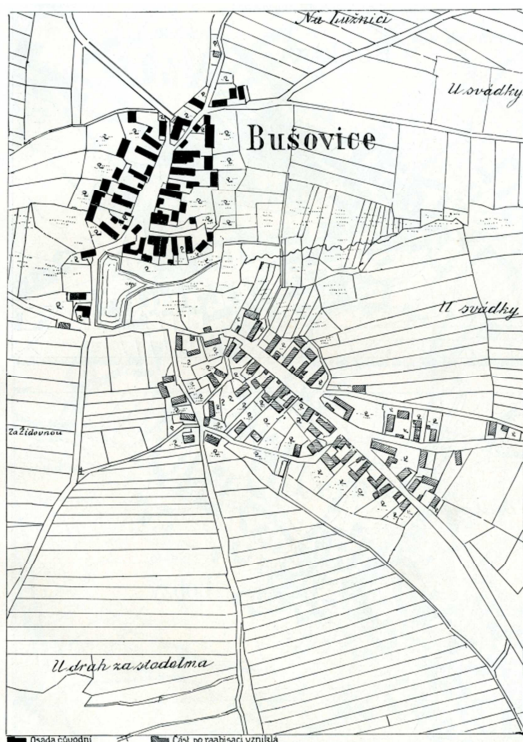
V roce 1745 prodala Antonie, sestra posledního šlechtického majitele vsi Jana Antonína z Helvesenu za 24 000 zlatých Bušovice městu Plzni. Novou vrchností bušovických se tedy stalo velké královské město, které, stejně jako jiná města v Čechách, budovalo ve svém okolí rozsáhlé panství, které sloužilo k zásobování městských trhů potravinami a dalšími produkty (stavební dřevo atd.). Změna vrchnosti by nebyla pro bušovické příliš podstatná, ale byla to právě města, která v 70. a 80. letech 18. století často přistoupila k tzv. raabizaci. Tato akce se Bušovic a jejich okolí dotkla velmi zásadně: původní vesnice se zhruba v letech 1779–1785 na jihovýchodě rozšířila o celou novou část – Hradčany – s nejméně 24 zemědělskými usedlostmi a výrazně se proměnila i okolní krajina. Původní relativně velké lány panského velkostatku byly rozděleny na malá políčka typická pro 19. a první polovinu 20. století. Došlo tedy k něčemu, co můžeme označit za „kolektivizaci naruby“ – dělení polí a vytváření mezí. Podobu vzniklou po raabizaci si Bušovice vlastně udržují dodnes, včetně existence dvou center obce – původní návsi v blízkosti zámku a široké silnice (tzv. návesní silnice) v části Hradčany.

Raabizace

Raabizací se nazývá velká pozemková a poddanská reforma, jejímž duchovním otcem byl dvorský rada Franz Anton Raab. Začala v Čechách v roce 1775 a týkala se hlavně bývalých církevních panství a dále státních neboli komorních panství. Principem reformy bylo rozparcelování panské půdy (tzv. velkostatků), která byla za finanční dávky dědičně rozdělena mezi bezzemky. Do roku 1790 takto v Čechách a na Moravě vzniklo na 250 nových vesnic a v řadě jiných pak celé nové „čtvrti“ – příkladem mohou být právě Bušovice. Raabizaci, jako ekonomicky značně efektivní reformu, která snižovala i hrozbu poddanských vzpour, prováděli na svých panstvích i někteří šlechtici a hlavně města. Plzeň raabizaci Bušovic započala na základě císařského patentu z 1. března 1779, definitivní raabizační smlouvy byly uzavřeny 10. května 1783.

Vliv raabizace na krajinu

Pestrá mozaika drobných políček, kterou si spojujeme s tradičním venkovem, je poměrně mladá. Středověké a raně-novověké lány sice nebyly tak obrovské jako dnešní pole, ale byly rozhodně větší než záhumenky vynikající v 18. a 19. století parcelací vrchnostenských velkostatků. Bušovická krajina od raabizace do 50. let 20. století tedy byla rozhodně nejpestřejší v historii.

Noví obyvatelé

Raabizace přivedla do Bušovic 24 nových obyvatel a jejich rodin tzv. dominikalistů, z příslušných smluv známe i jejich jména: Jan Záhlava, Martin Raisig, Václav Zýka, Matěj Mašek, Matěj Čipera, František Kepka, Josef Kozák, Eugenius Kozák, Tomáš Skolka, Zikmund Černý, Vavřinec Šmíd, Vojtěch Struška, Jiří Novák, Václav Zýka, Jan Kříč, Jakub Šedivec, Ondřej Smolák, Dominik Bláha, Josef Struška, Jan Rada, Tomáš Harant, Jan Rada, Tomáš Rada, Vojtěch Calta.

Schematický plán intravilánu Bušovic po raabizační reformě. Černě znázorněno **původní** středověké jádro vesnice, šrafovaně nově vzniklé usedlosti (Národopis lidu československého, díl IV., Plzeňsko, Praha 1934).

8. Raabizační mapa z roku 1781

Text: Jiří Woitsch

Příprava a průběh raabizace na plzeňských městských statcích byl velice důkladný a trval několik let. Právě díky ní máme Bušovice a jejich okolí zachyceny na unikátní podrobné mapě z roku 1781 vyhotovené zeměměřičem Antonem Gruberem, ve které jsou kromě existujících staveb a podoby krajiny znázorněny i raabizační úpravy. Mapa je pořízena přibližně v měřítku 1: 2 500 a patří mezi nejstarší a nejlépe dochované takto detailní mapy vesnic na našem území (Archiv města Plzně, Mapová sbírka, sign. M 650).

9. 19. století – zemědělská obec ve stínu průmyslové Plzně

Text: Jiří Woitsch

Jak ukazují nejrůznější historické prameny, znamenalo 19. století pro Bušovice spíše ekonomickou stagnaci. Čistě zemědělská obec, navíc ležící v krajině s nepříliš příznivými podmínkami pro pěstování tehdy nejvýnosnějších plodin (např. cukrové řepy), se ocitla ve stínu rychle se rozvíjející Plzně, ale i bližších menších průmyslových měst (Rokycany, Chrást, Radnice). Zatímco počet obyvatel Plzně narostl mezi léty 1869–1930 více jak čtyřnásobně (z 31 400 na 134 300) a Rokycan dvojnásobně (ze 4 700 na 8 300), Bušovice populačně stagnovaly a spíše musíme počítat se stěhováním za prací do Plzně a jiných měst v okolí; většina mužů z vesnice dojížděla za prací do plzeňské Škodovky. Čistě agrární charakter obce zůstal zachován a to včetně většiny původní zástavby z konce 18. a první poloviny 19. století. Významné památky lidové architektury se i díky tomu v Bušovicích zachovaly dodnes.

Škola a železnice

Pro sociální a ekonomický rozvoj Bušovic byly velmi důležité dvě události. V roce 1827 byla v domě č. p. 54 zřízena jednotřídní škola, která od roku 1830 sídlila (až do zrušení roku 1977) na zámku. Hned první rok ji navštěvovalo 127 dětí. Od počátku do ní chodily i děti ze Smědčic,

Mapa tzv. třetího vojenského mapování ze 70. let 19. století už zobrazuje železnici protínající bušovický katastr (podkladová data © CENIA).

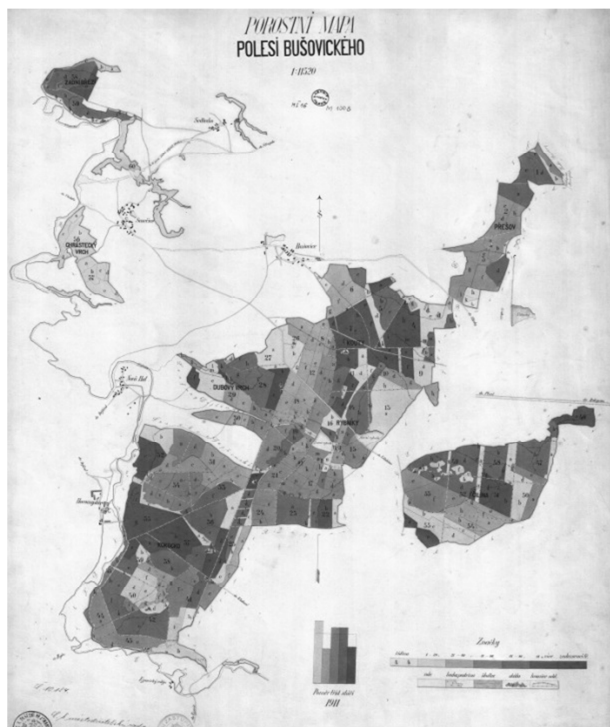
Střapole a Sedlecko.

Neméně podstatné bylo i napojení Bušovic na nový dopravní prostředek – železnici. Trať z Chrástu do Stupna (1863) resp. Radnic (1894) vedla přes severní část bušovického katastru a v Sedlečku byla zřízena zastávka. Železnice umožnila bušovickým zejména dojíždět za prací do Plzně a případně do hornické oblasti Břaska.

Lesní hospodářství

Bušovické zemědělství mělo v 19. století podobu drobného rolnického hospodaření na řadě malých pozemků. V okolí obce se nacházely lesy, které zůstávaly v drtivé většině v majetku města Plzně, a ty se výrazně proměnily. Porosty byly v průběhu 19. století sceleny a tzv. zařízeny – změnil se povětšinou v intenzivně hospodářsky využívané smrkové monokultury. Jedinečné svědectví o tom poskytují tzv. porostní mapy, které pečliví plzeňští lesníci pořizovali zhruba v desetiletých intervalech od 80. let 19. století.

Porostní mapa bušovického polesí z roku 1911
(Archiv města Plzně, Sbírka map, sign. M 1008).

Kromě lesů patřily městu Plzni i Kokotské rybníky, které byly začleněny (spolu např. s Boleveckou rybníční soustavou) do rozsáhlé sítě plzeňského rybníčního hospodářství. Výlov Dolního kokotského rybníka kolem r. 1930 (Archiv EÚ AV ČR, v.v.i.).

10. Bušovice ve stabilním katastru

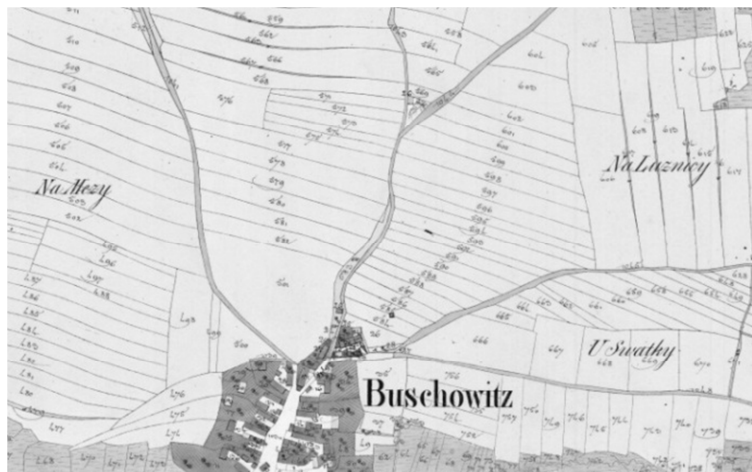
Text: Jiří Woitsch

Stabilní katastr zachytil Bušovice v roce 1839. Vesnice a její extravilán (plužina, louky, lesy) se v něm jeví jako typicky zemědělská obec pozdního raného novověku. Většina obytných a hospodářských budov (s výjimkou celodřevěných usedlostí č. p. 51, 55, 57, 78 a 79) je zděná a má pro region typické polouzavřené (hákové, dvoj a trojstranné) dispozice. V půdorysu obce můžeme jasně rozeznat středověkou návěs na severu a raabizační část na jihovýchodě. Stovky drobných políček roztodivných tvarů (většinou se jedná o typ tzv. traťové plužiny) dokonale využívají tvar terénu a jsou členěny četnými mezemi a polními cestami, můžeme počítat s tím, že ještě v polovině 19. století se na nich hospodařilo středověkým tzv. trojpolním způsobem i když škála pěstovaných plodin byla již velmi pestrá. V okolí vodotečí nacházíme louky a pastviny, takřka u všech domů velké zahrady a sady, zajímavé jsou i louky a dokonce pole uprostřed kokotského lesa.

Stabilní katastr

Potřeba přesně evidovat pozemkovou držbu a vyměřit z ní adekvátní daně vedla v 19. století v celé Habsburské monarchii k pořízení dokonalého soupisu půdy doprovázeného podrobnými

mapami (většinou v měřítku 1: 2 880) – tzv. stabilního katastru. V Čechách probíhalo měření v letech 1826–1830 a 1837–1843 a bylo tak přesné, že mapy stabilního katastru jsou dodnes základem oficiálních katastrálních map. Doprovodné písemné materiály (tzv. operáty) uváděly údaje o vlastnících pozemků, druzích a bonitě půdy, pěstovaných plodinách atd. Z barevných map (tzv. indikační skici a císařské povinné otisky) můžeme jednoduše vyčíst podrobné informace o jakékoliv zobrazené lokalitě: okrové jsou pole, šedé lesy, sytě zelené

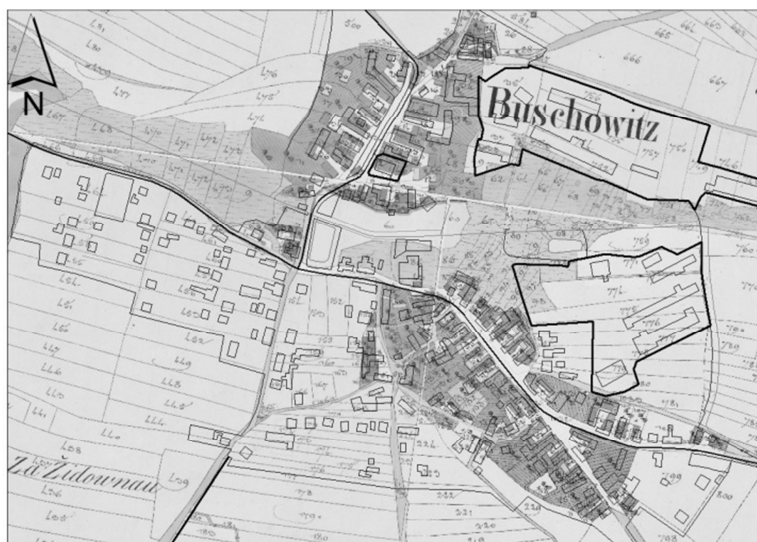

parky a zahrady, zelené louky, světle zelené pastviny; červené jsou zděné (nespalné) budovy, kamenné mosty, jezy a silnice, tmavě červené veřejné stavby, žlutě jsou zobrazeny dřevěné (spalné) budovy, dřevěné mosty a jezy. Bílou barvu mají veřejná prostranství a půda, která se neobdělává (dvory a nádvoří). Hnědou barvu mají cesty, modrou vodní plochy.

Část obce na mapě stabilního katastru z roku 1839
(podkladová data © ČÚZK).

Změny za posledních 150 let

Promítneme-li si do mapy stabilního katastru dnešní pozemkovou mapu, vidíme, že vesnice se rozrostla zejména v mírném svahu na jihozápadě katastru, velké hospodářské budovy někdejší JZD pak zcela proměnily severozápadní část obce. Základní komunikační schéma, hranice lesa a bezlesí, trasování vodotečí a jádro obce se však za více jak 150 let změnily jen minimálně, nejvýrazněji krajinu samozřejmě zasáhla úplná „přestavba“ plůžiny v důsledku kolektivizace. Stabilní katastr také podrobně zachytil dobová pomístní jména, z nichž některé se v Bušovicích užívají dodnes.

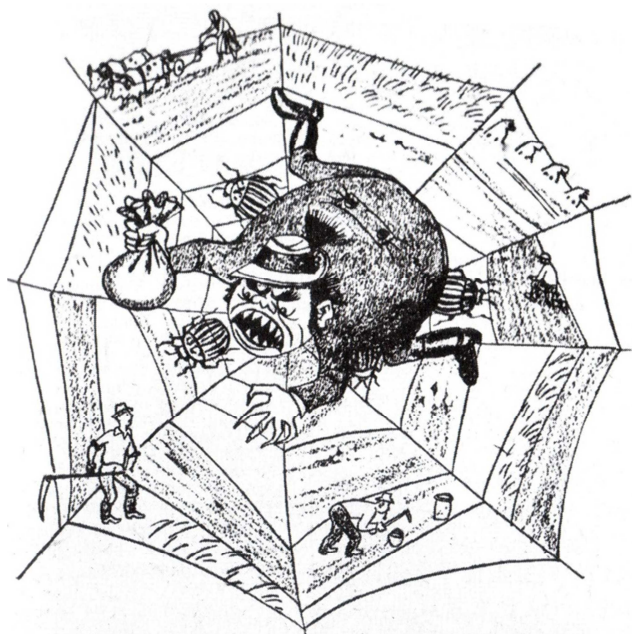

Srovnání současné zástavby Bušovic (černé obrysy) s mapou stabilního katastru z roku 1839 (vytvořila T. Zíková, podkladová data © ČÚZK).

11. Změny v krajině ve druhé polovině století: kolektivizace

Text: Karolína Pauknerová

Od počátku 50. let 20. století se krajinná mozaika radikálně změnila. Kostra ekologické stability i paměťová struktura krajiny byla silně narušena. Dříve krajinu tvořily pásy polí, plošky luk, pastvin, menší ostrůvky lesů a jemná síť cest. Paměť, kterou v sobě tato struktura nesla, ustoupila mechanizovanému obdělávání polí. Drobné rybníčky, remízky, malé plochy luk podél potoků i malé sady ztratily svůj hospodářský význam a byly opuštěny, nebo zcela odstraněny a venkovská krajina v Československu začala přicházet o svůj osobitý ráz.

Hustá síť malých políček přináší arobnému a střednímu zemědělci jenom dřinu a starosti. Takováto síť je nejlepším rejdištěm pro vesnického boháče.

Vesnický boháč (kulak) spolu s americkým broukem (mandelinkou) týrají drobného zemědělce, karikatura z počátku 50. let (Blažek, P. a kol., Akce „K“, 2010, s. 63)

Fáze kolektivizace

Zabírání půdy a majetku soukromým zemědělčům mělo svůj předobraz v kolektivizaci půdy v letech 1928–1932 v Sovětském svazu. Rok poté, co se komunisté 25. 2. 1948 chopili moci, zahájili proces kolektivizace i u nás. Program združstevňování zemědělské půdy byl vyhlášen v roce 1949 na IX. Sjezdu Ústředního výboru Komunistické strany Československa. Zákonem o Jednotných zemědělských družstvech (JZD), který

přijalo Národní shromáždění 23. února 1949 a který nabyl účinnosti 15. března 1949, začala kolektivizace venkova. Zákon definoval hlavní činnosti družstva, k nimž patřilo scelování půdy, mechanizace zemědělské práce a součinnost při plnění výrobních úkolů v zemědělství. JZD mělo také ze zákona pečovat o ulehčení práce venkovských žen a zvyšovat kulturní a sociální úroveň venkova.

Na jaře vyjeli mezi zemědělce propagandisté, kteří přesvědčovali sedláky ke vstupu do družstev. V té době však dobrovolně vstupovali převážně jen nemajetní bezzemci a drobní domkáři a tak na konci roku 1949 nebylo dohromady ani 30 JZD. Následovalo proto rozhodnutí o násilné kolektivizaci, které bylo vydáno tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti č. 27 z 22. října 1951, tzv. „Akcí K“. Postup byl rychlý – v roce 1953 bylo evidováno přes 6 500 JZD spravujících více než dva miliony hektarů zemědělské půdy. Nátlak na soukromé zemědělce se zvyšoval. Stát jim předepisoval vysoké povinné dodávky obilí, masa a dalších produktů, za jejichž nesplnění hrozilo zabavení zásob, nucené výmlaty, peněžité tresty i vězení. Největším vlastníkům režim půdu zkonfiskoval. V létě 1953 prezident Antonín Zápotocký násilnou kolektivizaci kritizoval a ve své řeči mimo jiné slíbil, že se nikomu nebude bránit, bude-li chtít z JZD vystoupit, načež z družstev vystoupilo na 70 tisíc rolníků. Jejich úbytek zastavila až po třech

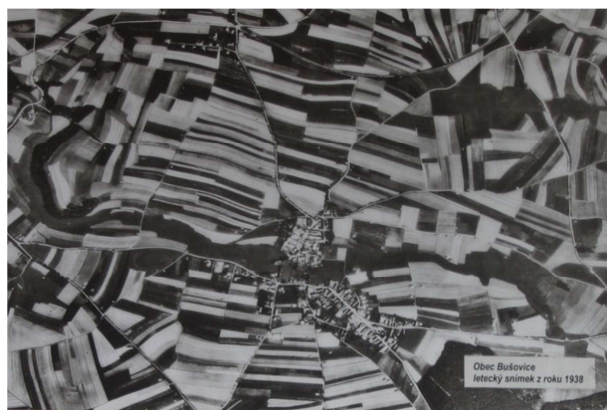
letech druhá etapa kolektivizace (1955–1958). Na konci druhé etapy přibýlo 5 345 nových JZD a družstva existovala ve více než 80% obcí. Koncem roku 1959 bylo v republice 12 560 JZD, která se v následujících letech postupně slučovala ve větší celky. Oficiálně kolektivizace skončila v roce 1960 ustanovením Československé socialistické republiky, ale v určité formě přetrvala až do 80. let.

Bušovické JZD

Bušovické JZD bylo založeno 16. 9. 1952 a k 19. 11. 1952 bylo zapsáno v Obchodním rejstříku. Vzniklo tedy až v době stupňujícího se nátlaku první etapy a posléze se k 1. 1. 1961, podobně jako další JZD v republice, sloučilo s JZD Všenice, JZD Smědčice, JZD Strápole do nového JZD Budovatel v Bušovicích. O 15 let později, 7.11 1976, bylo integrováno do JZD 7. listopad v Oseku.

Ekologické a kulturní změny krajiny

Změna vlastnických vztahů k půdě a s tím změna jejího užívání, které kolektivizace přinesla, způsobila „unifikaci krajiny“ a „zánik krajinné mikrostruktury“. Kromě vzniku velkých celků polí a rozorávání mezí a luk přispělo ke změnám krajiny velkoplošné hnojení, využívání chemických ochranných prostředků a meliorace. Při vzniku velkých celků došlo k likvidaci nebo silné redukci rozptýlené zeleně, která bránila těžké mechanizaci. V polovině 80. let se uvádí plocha rozptýlené zeleně na území dnešní České republiky v rozmezí pouhých 0,3 - 0,5 %. Z krajiny zmizely druhy citlivé na dusík, zmizeli např. křepelky, koroptve, motýli. Vzácni začali být ptáci závislí na mozaikovitě krajině jako strnad, zvonek a konopka. Estetika krajiny utrpěla velkoplošnou industrializací a účelovou výstavbou, která smyla rozdíly mezi jednotlivými typy krajin. Meandry potoků zmizely a místo nich se v krajině objevily napřímené vodoteče. Zmizelo mnoho polních cest a mnohde se krajina stala obtížně průchodnou. Mizely drobné sakrální památky jako smírčí kříže, křížky na rozcestí apod. Spolu se zánikem tradičního rozdělení krajiny mizely i tradiční místní názvy.

Letecký pohled na krajinu před kolektivizací (letecký snímek z roku 1938) a po kolektivizaci - současný pohled (archiv Obce Bušovice a podkladová data © ČÚZK).

II. část výstavy

12. Tak jde čas v Bušovicích...

Doprovodný text: Tereza Zíková

I. Proměny obce podle svědectví starých fotografií a pohlednic

Bušovice na pohlednici z roku 1904 a 1920

Bušovice zachycené při různých májích (konec 40. let 20. Století)

Pohlednice ze soukromé sbírky pana Václava Cibulky. Fotografie z archivu Obecního úřadu v Bušovicích a ze soukromých archivů.

II. Proměny míst v obci podle svědectví starých fotografií a pohlednic

Fotografie bušovického rybníka (nedatováno) – srovnání se současným stavem:

Pohlednice z období 1920 až 1930 - srovnání se současným stavem:

Škola

První zprávu o škole v Bušovicích máme z roku 1827. Školní učebna byla tehdy umístěna v č. p. 54 pod hrází rybníka. Tomuto místu se kdysi říkalo U Antonů a dnes zde bydlí rodina Chrástova.

V roce 1830 byla tato stará škola prodána a nová škola byla zřízena v budově zámku.

„V naší barokní kapličce ve škole se čas od času, tedy při různých příležitostech, konala Mše svatá nebo veselka... Paní Košáková kapličku vymyla a vyblejskala, kněz přijel s ministrantem, či ho angažoval z ochotných místních kluků. My děti jsme při mši daleko více než na oltář či faráře koukali na bušovické občany a dost těžko chápali jejich počínání a jejich pokorné proměny, například včera hulákal v hospodě, dnes prosí o odpuštění. Zkrátka při mši bývala legrace. V kapličce se konaly i veselky, celý průvod svatebčanů chodil do školy zpravidla pěšky, výjimečně přijela nevěsta v kočáře. To bývalo tolik zvědavých i nezvaných hostů, že jsme se většinou nevešli ani na chodbu a před školou okukovali nevěstu a vzrostlejší družičky, holky přesně totéž, jen s tím rozdílem, že okukovaly jejich šaty a závoje. Motali jsme se venku u schodů a čekali, kdy přijde nějaká ta babka a přinese nám ochutnat svatební koláčky.“

Ze sepsaných a nepublikovaných vzpomínek Václava Cibulky.

Sokolské hřiště

„Jednou ráno v roce 1937 se po vsi rozkřikla zpráva: Sokolové staví nové hřiště pod Horákojc. Tam bývaly louky, mírně členitá krajina a bublající potůček plný všech možných druhů ryb, raků a žab. Sedláci orali louky, ostatní mužové nakládali na vozy životodárnou ornici a rovnali terén budoucího hřiště. V několika místech byla tvrdá skalka, kde nebyli schopni koně pluh utáhnout a terén rozorat, takže museli přijít na pomoc Bártíkovci volí. Jejich síla a pokora zasluhovala obdiv. Ještě štěstí, že tehdy byli v Bušovících dva volové, co bychom si počali dnes? Stavba hřiště pokračovala velice úspěšně a v roce 1938 z jara už se tam konalo okrskové sokolské cvičení. V září téhož roku po vyhlášení všeobecné mobilizace prezidentem Benešem byli na hřišti soustředěni českoslovenští vojáci se svými povozy, ve kterých přespávali a měli uloženy zbraně. Koně pak měli po stájích u sedláků a dokonce i mezi kravami u maloročníků, čili culíkářů. Asi po měsíci hřiště opouštěli a vraceli se domů.“

Ze sepsaných a nepublikovaných vzpomínek pana Václava Cibulky.

Fotografie ze sokolského cvičiště – srovnání se současným stavem:

Na sokolské louce se hrálo rovněž divadlo...

„Divadlo tam hráli v přírodě, to si tak pamatuju, že jsem byla malá holka, jak jsem byla nadšená, jo, že mi tam vzali naši večer! Sedělo se, takhle tam byly udělaný takový terásky jako, jo, tak na tej trávě, každej si vzal deku a sedělo se tam a ochotníci obecní tam hráli divadlo, většinou nějakou komedii, no prostě ta vesnice žila úplně jinak“, vzpomíná místní rodačka (informátorka B24).

Pomník sv. Jana Nepomuckého

„Jako první pomník stával na návsi před usedlostí č.p. 2 pomník sv. Jana Nepomuckého. Pravděpodobně byl postaven v první polovině 18. Století po výstavbě panského sídla. Také to mohlo být po roce 1729, kdy 19. 3. 1729 byl Jan Nepomucký prohlášen papežem za svatého. Před úpravou návsi (r. 1888-90) musel být pomník odstraněn. Také tři mohutné lípy, které u pomníku rostly, byly pokáceny. Pomník byl znovu postaven na místě naproti zámku. Také u něho byly zasazeny tři nové lípy. Konečný osud tohoto pomníku byl zpečetěn po roce 1918-20, kdy byl pobořen partou opilců vracějících se z hospody (údajně přespolních). Zbytky ze zbouraného pomníku sv. Jana Nepomuckého byly použity do základů při stavbě kolny na pohřební vůz u rybníka.“

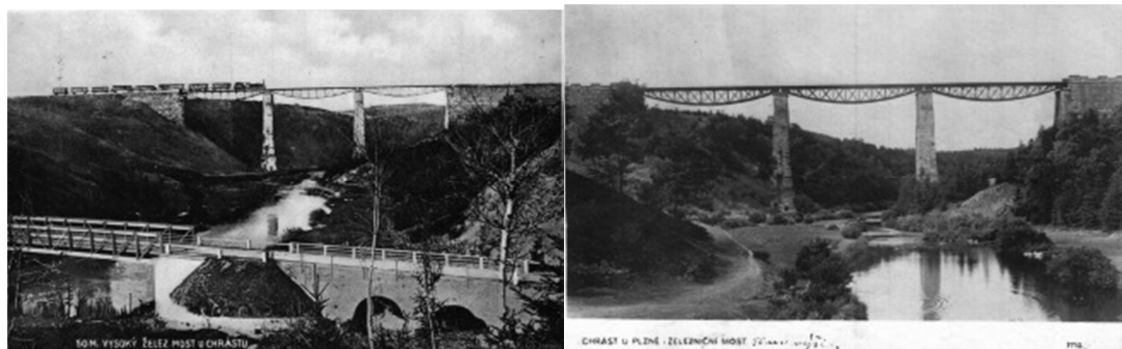
Ze sepsaných a nepublikovaných vzpomínek pana Vojtěcha Záhavy.

Pohlednice ze soukromé sbírky pana Václava Cibulky. Fotografie z archivu Obce Bušovice a ze soukromých archivů.

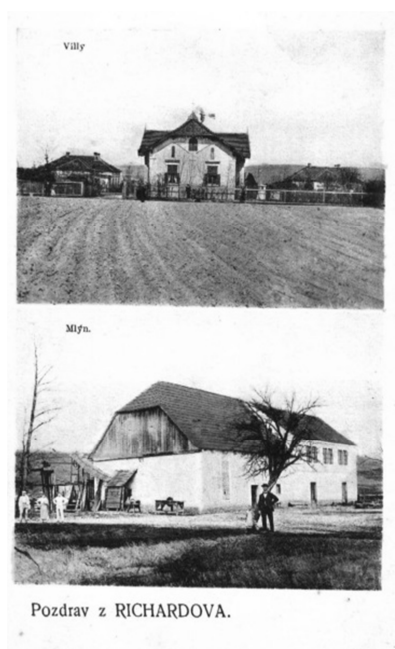
III. Proměny okolí podle svědectví starých fotografií a pohlednic

Ostrý kámen a Kokotský rybník – pohlednice z období 1920–1930.

Velký most v Chrástu – pohlednice z období 1930 až 1950.

Spálený mlýn... vyhořel na Boží hod velikonoční v roce 1932.

Pohlednice ze soukromé sbírky Václava Cibulky. Fotografie ze soukromých sbírek.

13. Pomístní názvy zachované v paměti obyvatel Bušovic

Doprovodný text: Tereza Zíková

Pomístní názvy označují neosídlené zeměpisné objekty (např. louky, pole, lesy, cesty, apod.) a odrážejí to, jak lidé uvažují o krajině, kterou obývají. Pomístní název slouží jak k identifikaci místa, orientaci v krajině, tak k propojení místa s určitým významem. Místa na sebe díky aktu pojmenování vážou i konkrétní vzpomínky lidí, jako je tomu i u obyvatel Bušovic.

Mapa zobrazující pomístní názvy zachovávané v paměti obyvatel Bušovic (vytvořila T. Zíková, podkladová data © ČÚZK).

„**Na Dražkách**... tam se ve válce hodně lyžovalo, protože na Šumavu se nemohlo jezdit, tam to bylo zavřené... a tak sem jezdili ty lyžaři hodně.“ (informátorka B1).

„...Na tom **Prantě** jsme jezdili na lyžích.“ (informátorka B24)

„**V Koutích**... tam byly malé ty smrčky a bylo tam borůvčího a dneska tam boruvčí nenajdete, protože jsou tam velké smrky, tak to je docela jiná už krajina.“ (informátorka B1)

„**Hliniště** to bylo takový, kdežto tadyhle už byla taková kamenitá půda a tudle už byla hliněná. Já si pamatuju, že tenkrát říkali, až budete orat, tak já si tam dojdou pro hlínu vymazat kamna.“ (informátor B5)

„Ta **Cikánka** se menuje proto, že jak vyjedeš skoro až nahoru na Cikánku, tam sou takový ty křoviska po levoj straně, a tam je takovej ted'ko je to jako takovej malej plácek... a původně, když přijeli Cikání, tak mohli stát, mít stání jediné u Kokotskýho rybníka. A potom už se jim dovolilo, že mohli jako kočovat a zastavit se na tom místě, jak se říkalo tam, jak se tam teda potom začlo říkat, že je to na Cikánce.“ (informátor B12)

„My sme chodili strejdovi... pomáhat na pole. Tak třeba my sme přišli ze školy s jejich holkama, a tam bylo napsáno: Přineste podmásli za **Židovnu**!“ (informátorka B12)

„Proč se tady říká **Na Cikánce**? Když sem přišli Cikání, drátovali všechny možný hrnce a vyhnali je sem a tady museli bejt. Do vsi je vůbec nepustili, tady si vemte nádobí a do vsi je vůbec nepustili.“ (informátor B18)

„Název **Malá Homůlka, Velká Homůlka**, paradoxní je, že ta malá byla větší než ta velká.“ (informátor B20)

„Třeba tady na tu louku, v těch **Koutích**, chci říct, tam rostlo strašně, strašně jako kytek, který dneska už tu vůbec nenajdeš. Rostly tam upolíny, tam bylo strašně upolíňů, petrklíče tam rostly, vstavače, to je vlastně, to jsou dneska vzácný kytky, který už nikde, nikde nevidíš...“ (informátorka B14)

„... Tak tady fouká, tady se říká **Na Hvízdalce**.“ (informátor B18)

Pod Zahrádky -

„Toto pojmenování vzniklo tím, že v místech dnešních domů č. p. 87, 85 a 86 byl pozemek (zahrádky) patřící městu Plzni, tedy zámku.“ (ze sepsaných vzpomínek pana Vojtěcha Záhlavy)

Na Cikánce -

„Tento název pravděpodobně vznikl od toho, že v místě při cestě na Litohlavy, kde se říká „Kostelní“, bylo místo v obecním majetku. Zde dříve v dřívějších dobách tábořili... kočovní cikáni.“ ... „Na tomto místě se také před 6. Červencem večer na památku Mistra Jana Husa zapálila vatra.“ (ze sepsaných vzpomínek Vojtěcha Záhlavy)

V Rybníčkách -

„Podle vyprávění tam bylo několik malých rybníčků.“ (ze sepsaných vzpomínek Vojtěcha Záhlavy)

U drah za stodolma -

„Tento název pravděpodobně vznikl z toho, že na místech dnešních domů č. p. 41 [atd.]... stávaly panské stodoly a jiné hospodářské stavby. Draha byly pozemky, které se špatně obdělávaly, spíše vůbec ne, a kam se vyháněl dobytek na pastvu.“ (ze sepsaných vzpomínek Vojtěcha Záhlavy)

Nad Kovárnou -

„Toto pojmenování vzniklo tím, že v č. p. 65 (u Pešků), dnes rekreační chalupa, byla kdysi kovárna.“ (ze sepsaných vzpomínek Vojtěcha Záhlavy)

14. Americký zajatecký tábor

Doprovodný text: Tereza Zíková

Jeden z největších zajateckých táborů americké armády na Plzeňsku se rozkládal u cesty z Bušovic na Vitinku. V prvních měsících po skončení 2. světové války jím prošlo několik set tisíc německých zajatců. Tábor byl pod správou 2. pěší divize americké armády, jejíž příslušníci nosili na ramenou symbol rudé hlavy indiána s nasazenou modrobílou čelenkou – symbol dnes známý spíše díky plzeňskému hokejovému klubu HC Plzeň 1929. Podle nálezů vojenských identifikačních známek v místě, kde se tábor rozkládal, lze předpokládat, že zde byli internováni příslušníci všech složek německé armády – od členů jednotek SS, přes vojáky německých vzdušných sil po příslušníky německého válečného námořnictva.

Panoramatická fotografie zajateckého tábora (fotografie Vladislava Vítka © Obec Bušovice).

15. Americký zajatecký tábor ve vzpomínkách obyvatel Bušovic

Doprovodný text: Tereza Zíková

Obyvatelé Bušovic často vzpomínají na americký zajatecký tábor. Místní rodačka (informátorka B2) vzpomíná: „*My jsme tam měli louky a pole, a když jsme šli sušit, oni tam trhali si šťovík a to ty Němci jedli a my jsme vždycky měli nějakou buchtu v kapse, tak jsme jí takhle hodili, aby nás neviděli, to by bylo za trest, ale zas nás jich bylo líto.*“ Stejně pak vzpomíná na Němce jiná rodačka (informátorka B1): „*Ty Němci, ty měli věci... měli strašně věci... měli zlato, hodinky... tam hodně lidí vyměňovali, oni měli holt hlad a tak za bochník chleba ty věci vyměňovali.*“

Další vzpomínky obyvatel obce se váží k tomu, že američtí vojáci byli ubytováni u místních a navštěvovali i zábavy. Například místní rodák (informátor B6) vzpomíná: „*Já si pamatuju u nás, že spali tři,... nevím, jestli nějaký ty lepší důstojníci byli třeba v Plzni, to už si nepamatuju, a sem třeba dojžděli... já si pamatuju, tam jsem poprvé viděl - pak jsme to dělali i jako vojáci - že ne všude byla žehlička nebo něco takovýho, a jak říkám, ty chodili tancovat každý den, jo, když nebyli ve službě, tak chodili tancovat, a jak si dávali ty kalhoty žehlit, pod prostěradlo.*“ Na poválečné období vzpomínají i mladší obyvatelé, kteří mají vzpomínky zprostředkované od svých rodičů. „*Tady ty Němce, co šli, utíkali před frontou, tak je tady drželi, než šli na odsun do Německa. Kdo tady umřel, ten je tu zakopanej na tom poli,*“ říká místní rodák (informátor B18), a dodává: „*Potom odešli tady odsad' první Amerikáni, ty byli dobrý, a potom co přišli po nich, tak ty už neprošli válkou, to byli takový frajírkové. A tydlety, co tady byli, tak šli na Japonce tady odsad'. A tydlety tady zůstávali, hlídali ty Němce, a to už byli ožralové.*“

Slavnostní brána na křižovatce u rybníka –
směr od Smědčic (fotografie Vladislava Vítka
© Obec Bušovice).

Zejména muži pak vzpomínají na likvidaci munice v místním lomu. Například rodák (informátor B14) říká: „*Tam to dali na hromadu a tam to vodpálili, a ta munice se rozlítla, ale nevybouchla, tak třeba granáty se tam rozlítly, který ještě byly účinný,...* my jako klucí jsme tam chodívali, ale přesto se tam nic nestalo, nikomu, nepřišel vo život nebo k ourazu, akorát jeden takhle vodhodil nějakej granát, ale nic... to pak vysypal jenom z kabátu, ale nic se nestalo.“

Ve vzpomínkách místních se objevují i zmínky o škodách, které na místě lágru vznikly. Místní pamětnice (informátorka B1) vzpomíná: „*Zabrali pole a to bylo zničený, v květnu už tam byla takováhle jetel, a když přijeli a usadili se tam, no tak to bylo potom zničený.*“ Další místní rodačka (informátorka B2) dodává: „*My jsme za tu škodu dostali koně.*“

16. Těžební činnost v okolí Bušovic

Text: Petr Křišťuf

Mezi obyvateli Bušovic se objevují i vzpomínky na dobu, kdy někteří místní chodili pěšky do okolních dolů těžit uhlí. Místní rodák (informátor B14) vypráví: „*Co byly ty cestičky, ty pěšiny a všechno tuto, který existovaly, tak to byly pro ty pěší, ti chodili do zaměstnání, jako příklad támhle z Hradčan chodili do dolů, tam byly doly, tam se těžilo uhlí, jo, na Břasy, tam chodili, tak si zkracovali po těch mezích a téma cestama různějma... v těch letech už tam nikdo nechodil jako havíř, to už neexistovalo, akorát buď rodiče... ale možná spíš dědové tam chodili.*“ Z otcova vyprávění má na horníky vzpomínku i další místní rodačka (informátorka B24): „*No, a pak si ještě pamatuju, že to říkal vždycky táta, to byli takový zarytý, no, byli to sedláci. Nebyli určitě pro komunisty nebo pro socialisty, ne. A že ten děda vždycky stál a díval se vodněkud, to nevím, a jak chodili ty horníci pěšky z těch Břas, tady právě vod tý Strápole po tej cestě, a říkal: „Vidíš je? Sociálové!“*“

Břaská uhelná pánev

Mezi obcemi Břasy, Stupno, Kříše a Vranovice se rozkládá tzv. Břaská uhelná pánev. Má tvar deformované elipsy protažené směrem SZ-JV. Její délka je asi 2,7 km a šířka 0,5 km. Jedná se o největší a nejvýznamnější ložiskovou oblast tzv. Radnické uhelné pánve. Skládá se ze dvou uhelných slojí. Kvalitnější svrchní (hlavní) sloj dosahuje mocnosti 8-14 m. V některých částech pánve ležela tato sloj jen několik metrů pod povrchem a byla proto dobývána povrchovými

lomy. Spodní sloj je horší kvality a byla dobývána až později, při úpadku těžby. Nejhlouběji leželo uhlí ve středu pánve, šachty dolů dosahovaly hloubky kolem 80 metrů.

Historie těžby

První písemné zmínky o těžbě černého uhlí na Radnicku pocházejí z 16. století. Jednalo se o těžbu kyzových a kamenečných břidlic, které sloužily k výrobě zelené skalice, síry, sádry a především olea což je dýmavá kyselina sírová česká. Četnější doklady těžby uhlí se objevují až v 18. století. Z počátku se jednalo o neorganizovanou těžbu v rukou místních sedláků. Na konci 18. století můžeme hovořit již o pravidelné těžbě, která byla pojena jednak s velkými sedláky, ale především s místní šlechtou. Na Břasku těžili především Šternberkové, ale i hrabě Wrba a další šlechtické rody. Převrat v hospodářském rozvoji v oblasti Břaské pánve nastal s příchodem podnikatele J. D. Starcka, který skupoval majetky těžářů v oblasti. Od 60. do 80. let 19. století zaznamenala jeho firma období největší prosperity. Z ostatních těžářů se udrželi pouze Šternberkové a Hořovicko-Salingerská společnost, přičemž podíl firmy Starck na celkové těžbě v roce 1880 činil skoro 80 %. Těžba v pánvi dosahovala v této době svého vrcholu. Jelikož revír neměl především geologické předpoklady pro další rozvoj, nebyli těžaři příliš ochotni investovat do jeho technického vybavení. Docházelo ke stagnaci a pomalému úpadku těžby. Po 1. světové válce byla situace v pánvi tristní. Omezeně těžili Šternberkové, předválečná dominance firmy Starck byla pryč. Potomci Starcka zde provozovali pouze důl Liewald a jeden povrchový lom. Podnikatelé (Strack) region opustili a jejich opuštěné a vytěžené doly skupují Šternberkové. Po 2. světové válce byly uhelné doly znárodněny. Těžba v Břaské pánvi končí v roce 1969 uzavřením šachty Matylda II. Šachty byly zasypávány a povrchové zařízení rozebráno a zbouráno. Dnes je prakticky celá oblast Břaské uhelné pánve zalesněna a část areálů bývalých dolů je využita jako průmyslové či skladovací plochy.

Unikátnost Břaské pánve

Břaská pánev je unikátní především z hlediska metody těžby uhlí. Na první pohled zaujme povrchová těžba černého uhlí pomocí lomů (neboli odklízů), která u nás nemá obdoby. To umožňovala malá mocnost nadloží nad svrchní uhelnou slojí, především při okrajích pánve.

Dalším unikem je tzv. Břaská metoda hlubinné těžby. Jedná se o příčné etážovité dobývání se spodní zakládkou. Sloj se dobývá odspoda nahoru, přičemž vytěžený prostor je zaplňován hlušinou či materiálem dopraveným z povrchu, na kterém stojí horníci. Metoda je vhodná pro

Důl Liewald v roce 1872

sloje s velkou mocností a je velmi efektivní, neboť dochází k takřka úplnému vyuhlení ložiska. Ovšem ponechávání hlušiny a mouru v dole zvyšuje riziko důlních požárů, které hořely v Břaské pánvi prakticky neustále.

Důl Liewald

Důl Liewald nebo také Jánský důl byl jedním z nevýznamnějších dolů v Břaské pánvi. Ležel v severní

Pohled na Břasy z vrchu Křemenáč v 70. letech 19. století, tedy v období největšího průmyslového rozkvětu (zdroj: Jiskra, J., Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a v 19. století, 2005).

polovině pánve a jednalo se o nejdéle těžící důl na Břasku. Byl založen před rokem 1820 J. A. I. Liewaldem a stal se pilířem jeho podnikání v oblasti. Postupně byl ale Liewaldův majetek skupován Starcky a to včetně dolu Liewald, který v té době již byl spojen s dolem Bartoloměj. Po roce 1934 koupili důl Šternberkové. Po druhé světové válce nesla šachta označení Matylda I, jelikož byla propojena s dolem Matylda, který se nachází několik set metrů jižně. Uzavřen byl v 50. letech 20. století.

17. Kolektivizace a proměny krajiny ve vzpomínkách obyvatel Bušovic

Doprovodný text: Karolína Pauknerová

Největší proměnu krajiny ve 20. století způsobila tzv. kolektivizace, tj. zabírání půdy a majetku soukromým zemědělci, která v Československu začala na jaře 1949. V Bušovicích vzniklo JZD – jednotné zemědělské družstvo - na podzim roku 1952.

Zakládání družstva

Místní rodák (informátor B7) vypráví o zakládání družstva: „*Tady tohleto bylo hrozně brzy udělaný a jak bych řekl, v rámci tehdejších možností jako dost rozumně, bych řekl... samozřejmě, že se rozoraly meze, ale nebylo to takový to na surovce... tady to totiž vyřešili jednoduše, když museli jít do JZD... [Agitátor za zakládání JZD] chodil do Škodovky, měl kozu akorát a chtěl zakládat družstvo a sedláci se o tom dověděli a zjistili, že by byl průšvih. Takový to vystěhovat a nevystěhovat a zabavit a tudleto, no a tak se [největší sedláci] druhej den večer domluvili a založili družstvo... a oni utřeli tiket, takový ti propagátoři, nic nemající, nic neznající, akorát nadšení.*“

Do družstva většinou lidé nevstupovali dobrovolně. Rodačka z Bušovic (informátorka B1) odpovídá na otázku, zda se pole do družstva dávala dobrovolně: „*...napřed asi ne všichni. To bylo asi nadvakrát, některý nechtěli a potom přece [dali]... No to víte, to byly špatný vyhlídky.*“ Oddálit vstup do družstva se dařilo jen krátkou dobu. „*[Děda vyprávěl], že třeba přišli sem ty agitátoři, přišli do toho družstva a von jel vorat... a když viděl, že jedou, za nim jako, tak s těma*

koněma zajel pod vrch, aby ho jako neviděli, tady k tý Strápoli, no, a že tam přijeli za nim, no... voni byli asi čtyři, čtyři nebo pět jich bylo ve vsi, který to nechtěli podepsat, jo?... No, a voni řekli dědovi, že už to podepsali, jo? Ale von jim to přesto nepodepsal, ale voni, takovymdle jako stylem k tomu došlo, že potom zůstal sám, zůstal by bejval úplně sám... Tak to bylo, že to podepsali, no prostě takhle to, takhle k tomu došlo, že to podepsal,“ vypráví místní pamětnice (informátorka B24).

Zmizely cesty, meze i remízky...

Kolektivizaci vnímají bušovičtí pamětníci jako největší zásah do krajiny za dobu svého života. Místní pamětnice (informátorka B12) říká: „...největší zásah samozřejmě byla ta kolektivizace. Protože všechny ty meze zmizely, všechny ty remízky a tohleto všechno. To zmizelo, takže se to podepsalo i na těch zvířatech, tak to jako jo.“

Z krajiny zmizely meze, remízky, cesty. Začala být mnohem méně průchozí. Cesty zbyly jen na starých mapách a ve vzpomínkách pamětníků. Jedna z rodaček (informátorka B19) vzpomíná: „Mně pořád vadí, že chybí ty cesty... bývala cesta ještě tady za tou poslední chalupou; normální klasická cesta, pěšina přes pole. No, ta byla normálně třeba na dva metry a ta vedla kolem takových kaštanů, tak se vždycky říkalo, že se jde po cestě Ke Kaštanům. A pak se šlo zase po té cestě s kaštany dolů až vlastně

přes dolní Chrást... ale ty kaštany tam vlastně zaplatřánbůh zůstaly.“ O cestě do Chrástu vypráví i další pamětnice (informátorka B12): „...A jak sem říkala, jak se chodilo zadem do Chrástu na ten vlak, tak to se říkávalo tej polní cestě „tam se de k Umučení“. A tam právě na tom rozcestí tý silnice, co jde do Litohlav, a tuhle těch polních cest, tak tam jako byl křížek.“

Potok se napřímil...

Kromě cest vzpomínají místní také na meandry potoka před regulací, na jejich poetičnost, ale i praktickou funkci: „Tady byl krásnej potok od Vitinky, kterej tek podél lesa, krásný meandry, nádherný, tam jsme lezli a chytali raky, no udělalo se to rovný, vydláždilo se to, no a jsou taky věci, který se udělaly a který jsou nevratný. Ted' když přijde velká voda, tak ten meandr tu vodu trochu zadržel, nebo se to rozlilo do těch luk, protože ten potok šel, tam byly louky okolo. Tak se to zlikvidovalo a udělalo se to někde, kde se to nejvíc líbilo, udělalo se to rovný vydlážděný.“ (informátor B10)

S kolektivizací přišly velkochovy, ted' tam není nic...

Slávu družstva zmiňují ve svých vyprávěních Bušovičtí často. Jedna z rodaček (informátorka B24) vzpomíná na svého otce: „... náš táta... byl zootechnik, že ho znali snad všude,...“

vybudoval ten chov, takže to byl jeden z předních v republice, jo, tady byl čistokrevnej, říká se tomu kmenovej chov... Můj brácha to dělal celej život... to šlechtění... a taky za ten dobytek mělo to družstvo velký peníze... Takže to družstvo tady na tom bylo hodně dobře. Vopravdu, no, vždyť

tu byl Chruščov, že jo, tak... [směje se].“

Sláva družstva je však už minulostí a někteří toho litují. Dvě místní pamětnice (informátorka B1 a B2) vypovídají: „Bušovice byly dobrý JZD, to bylo vyhlášený. Jezdily sem exkurze... Chruščov tu byl no, tak mu dali nějakýho bejčka... A teďka je to, to víte, zbídačený, všechno chátrá, nic to není. Všechno se postavilo a to stálo peníze a není to. Vniveč, je to vniveč... kravíny... stojí, ale není tam

nic. V jednom, v tom starym, není nic... tady bylo: teletník, nověj kravín, vepřín. V tom vepřínu snad ještě teďka tam nějaký prasata jsou a ještě bejčák no, tam dole, tam byli bejci jenom jako, teďka je tu jenom asi nějakej dobytek...“ Na návštěvu Chruščova vzpomínají i mladší obyvatelé, kteří mohou slavnou návštěvu znát jen z vyprávění: „... docela slavný JZD jsme byli, Chruščov tady byl... tady bylo slavný JZD.“ (informátor B4)

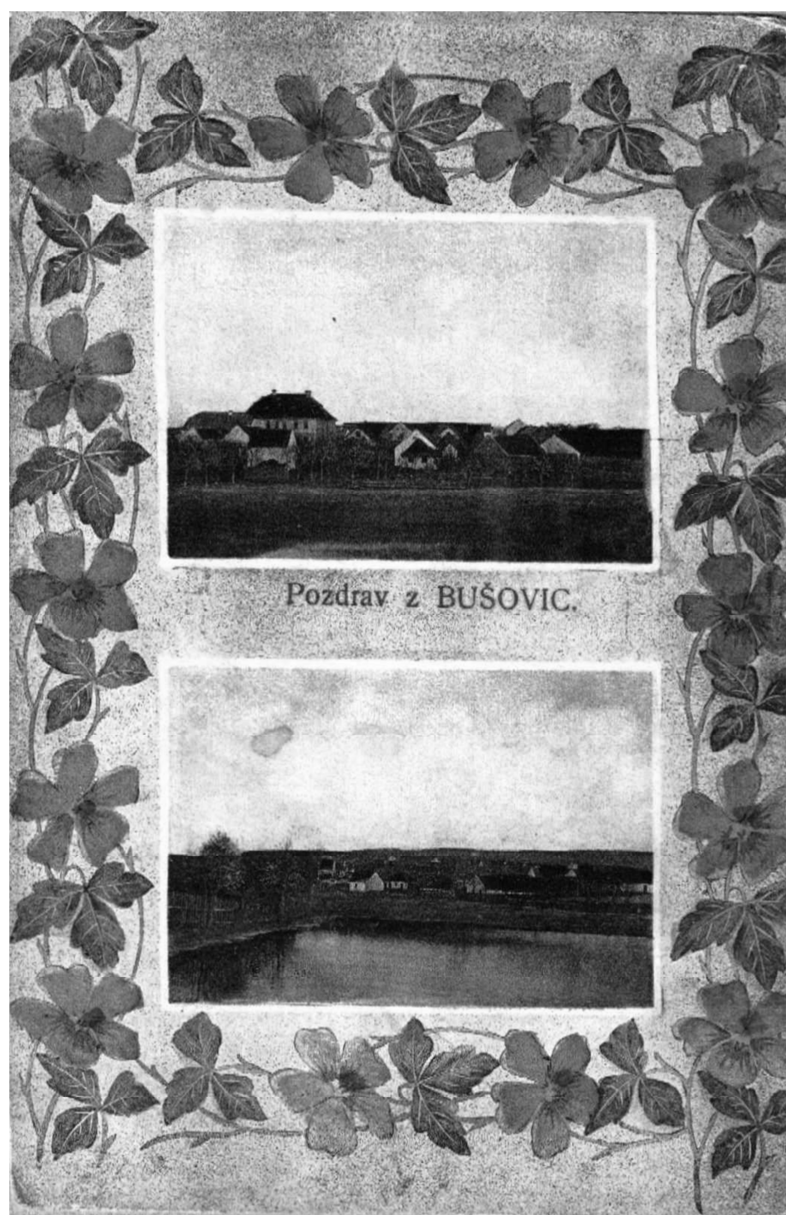
A moje poklady tam ještě jsou...

Díky kolektivizace vznikly velké lány a zanikla spousta polních cest. Zmizely koroptve, křepelky a další drobná zvířena. Krajina v okolí Bušovic získala nový charakter. Poválečná krajina, o které nám vyprávěli místní rodáci, sice není vidět, když se procházíme v okolí Bušovic, ale ve vzpomínkách našich vypravěčů je stále živá. „Tadyhle za Brožovými a posledními chalupami támhle tam byla jako taková jáma pěkná, kam jsme si chodovali hrát, zakopávali jsme tam poklady. Ta byla až tam k té silnici nahoře. No, a to teď všechno je vlastně zrušený a moje poklady tam ještě jsou.“ (informátorka B19)

18. Literatura a prameny

- Anderle, J. a kol., Plzeňsko. Příroda, historie, život, Praha 2008.
- Anderle, J. a Rožmberský, P., Zaniklý Kokot, ves a šlechtická sídla. Plzeň 1994.
- Beranová, M. a Kubačák, A., Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2010.
- Blažek, P. a kol. Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty. V Praze: Pulchra, 2010.
- Blažek, P. a Kubálek, M., eds. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008.
- Bočková, M. et al. Zemědělství a 50. léta. Praha: Národní zemědělské muzeum, Prameny a studie 41. 2008.
- Černý, V., Pozemková reforma v 18. století, Praha 1928.
- Franc, F. X., Štáhlauer Ausgrabungen 1890: Přehled nálezů v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy 1906. Editor Věra Šaldová, Archeologický ústav ČSAV v Praze jako interní tisk pro studijní účely, Praha 1988.
- Jech, K., Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008.
- Jiskra, J., Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a v 19. století, 2005.
- Macháček, F., Zprávy, Nálezy, Bušovice. In Sborník městského historického musea v Plzni I., 1909, s. 120–122.
- Nálezová zpráva Bušovice, pole Na cikánce, archiv prehistorického oddělení ZČM Plzeň.
- Národopis lidu československého, díl IV., Plzeňsko, Praha 1934.
- Procházka, J., Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách, Praha 1925.
- Růžková, J., Škrabal, J. a kol., Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, I-II, Praha 2006.
- Semotanová, E., Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí, Praha 2001.
- Schráníl, J. Hromadný nálezy bronzů v Bušovicích. In Sborník Městského historického musea císaře a krále Františka Josefa I. v Plzni IV., 1918.
- Sklenář, K., Pravěké nálezy na Rokycansku. In Sborník Západočeského musea, historie 4, Plzeň 1989, s. 17–18.
- Strnad, J., Listář královského města Plzně I. Plzeň 1891.
- Šaldová, V. (ed.), František Xaver Franc: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nálezů v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy, 1988.
- Šimůnek, R., The Landscape of the Czech Middle Ages in the Perspective of Modern Science, Historická geografie 38, 2012, 35–62.
- Tomek, V. V., Dějepis města Prahy VI. Praha 1885.
- Kolektivizace venkova. Ústav pro studium totalitních režimů, Kolektivizace venkova v Československu. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku>.
- Vařeka, J., Typy a oblasti lidového domu v českých zemích, Český lid 66, 1979, s. 149–155.

Bušovický zpravodaj

ev. č. MK ČR E 11115

vydává Obecní úřad Bušovice,

Redakční rada: Klausová Vlasta, Racková Jana, Struska Stanislav, Záhlava Lukáš, Zíková Tereza

Náklad: 300 výtisků

Informace a příspěvky na: tel.: 371781531, fax: 371781674, e-mail obecniurad@busovice.cz